

It seems to me indecent and unacceptable. At the core of any responsible international decisions should lie humanistic values in dignity of which humanity made sure historically and practically.

The main things among them are the peacefulness and democracy, human rights and security, tolerance and solidarity.

It would be fair to say that these values should be cultivated, especially at schools and universities, by the persistent and purposeful educational work. Moreover, we must cultivate (educate) not only «in a single country», but in the whole world.

As an example of successful implementation of the above-indicated in the European countries can be introduced the project «European Pedagogical Constitution», adopted by the Second Congress of the Association of Rectors of pedagogical universities in Europe Frankfurt am Main (Germany) in May 2013.

This document sets the principles of agreed university policies, governs educational activities and determines a common mechanism of teacher's trainings.

On this basis, we plan to train new teachers for a united Europe of the XXI century, who brings up a new generation of Europeans who can live in the common European home with respect and in harmony and cooperation.

I am sure that such project is important for all countries of the modern world, including the countries of the Eurasian educational space.

In conclusion, I would like to emphasize the following: the world is developing on its own not known laws. It is fragile and vulnerable. Bravely creating and developing it in accordance with our pragmatic needs, we must remember about the responsibility to implement plans through the humanization of education and upbringing of the personality.

Albert Camus wrote «Each generation, coming into the world, wants to change it. We know that this is impossible. Therefore we put modest task: not to let the world to disappear. «

Pragmatism and Humanism in this dimension are fundamental pillars for saving humanity. They are the «opposites which converge.» According to Hegel their productive solution is possible, only on condition of «immersion in basis», not «destroying each other,» as (at the time) offered Marxists.

Rejecting the confrontation in educational spheres, we bring up new generations that will define new directions for the development of civilization, creativity and freedom.

УДК: 378

ОСНОВНІ КУЛЬТУРНІ Й КОМУНІКАТИВНІ ЧИННИКИ ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

О.А. СЕМЕНЮК, В.Ю. ПАРАЦУК

У статті розглянуто один із різновидів професійно зорієнтованих дискурсів – педагогічного. Зроблено акцент на його лінгвокультурній та суто комунікативній специфіці. Проілюстровано особливості у називанні учасників педагогічного процесу та формулюванні основних ціннісних орієнтирах навчання на прикладах паремій деяких європейських мов. Наголошено, що педагогічний дискурс об'єктивно виокремлюється в системі інституційних дискурсів завдяки своїм системотвірним чинникам: хронотопу (місце й час навчання), меті (соціалізація підростаючого покоління), цінностям, стратегіям (пояснення, оцінка, контроль, сприяння й організація діяльності основних його учасників).

Ключові слова: педагогічний дискурс, вища школа, комунікативні стратегії і цінності, паремії.

Педагогічний дискурс (ПД) – один із різновидів сучасних професійно зумовлених комунікативних систем, яка, незважаючи на присутність в усіх мовних культурах, все ж таки має і специфічні риси, які зумовлені культурно-історичними та етнічними факторами розвитку різних суспільств. Цей тип інституційних дискурсів, або різновидів мовлення, останнім часом знаходиться у центрі уваги науковців і педагогів-практиків (назвемо, наприклад, роботи Р.А.Габідуліної, Н.П.Волкової, В.І.Карасика, О.В.Коротєєва, А.К.Михальської та ін.[1; 2; 3; 4; 5]).

Особливості педагогічної комунікації у початковій та середній школі завжди в центрі уваги не тільки дослідників, але й конкретних «користувачів» - педагогів. Знання тонкощів педагогічного дискурсу є основою професії вчителя, їм спеціально навчають у педагогічних вишах. Дещо іншу картину спостерігаємо у вищій школі, особливо, в закладах освіти «негуманітарного» спрямування – політехнічних, медичних тощо, викладачі яких під час навчання не отримували спеціальних знань із педагогічного спілкування і, в більшості своїй, інтуїтивно оволодівають навичками педагогічної комунікації. Тому як **основне завдання** нашої статті визначимо окреслення основних культурних і комунікативних складових педагогічного дискурсу, розуміння яких робить ефективним процес навчання і професійного спілкування у вищій школі. Зважаючи на процеси культурної глобалізації, які особливо впливають на університетську спільноту, звернемося й до особливостей педагогічного дискурсу в деяких європейських лінгвокультурах.

Учасниками педагогічного дискурсу, як відомо, є *викладач* та *студент* (*учень*). Викладач наділений правом передавати учню знання та норми поведінки суспільства, оцінювати успішність учня. Викладач персоніфікує мудрість поколінь і тому, апіорі, володіє високим авторитетом у суспільстві. В українській мові й культурі виникла необхідність лексично розмежовувати характеристики викладача, як соціального типу, тому утворилась семантико-стилістична парадигма слів: *викладач, вчитель, вихователь, наставник, педагог, доцент, ментор, тренер, інструктор, гуру, гувернер, гувернантка, репетитор* тощо. Семантично протиставляються слова, що означають людину, яка передає предметні знання у певній сфері (*викладач*) та особу, яка здійснює вплив на формування характеру особистості (*вихователь, наставник*).

Предметна підготовка уточнюється характеристикою типу навчального закладу (початкова, загальноосвітня, вища школа), при цьому у середній школі градація кваліфікації вчителя виражена лише в документах, що визначають кваліфікаційну категорію, у вищій школі така кваліфікація закріплена вченими званнями. Окремо визначена професія спортивного педагога (*тренер*), та людина, яка навчає конкретним навичкам (наприклад, *інструктор* зі стрільби). Для підготовки до екзаменів звертаються до *репетитора*, як особистого вчителя. У словник увійшло запозичене слово для позначення наставника у релігійному становленні людини (*гуру*), на часі це слово використовується не лише у контексті, пов'язаному з буддизмом, а й для позначення людини, яка є найвищим авторитетом для учня в особливих галузях знання, зазвичай закритого для сторонніх. Слово *педагог* асоціюється з високою оцінкою особистості вчителя, викладача, проте, існує і його негативна характеристика, виражена у слові *ментор*, найчастіше вживається як прикметник – *менторський* – той, що постійно повчас, нав'язливо виховує. У такому контексті вживається у словосполученні *менторський тон*. У той же час, наприклад, в англійській мові *mentor, a wise and trusted counsellor*, – не має негативних конотацій і має значення «*наставник*» (так наприклад, говорять, про свого наукового керівника).

В англійській мові можна виділити значний список слів, асоціативно пов'язаний з поняттям '*teacher*' – *вчитель*. Вони є складними для перекладу, у зв'язку з невідповідністю педагогічних систем в аспекті розвитку педагогіки та закріплення слів за певними агентами педагогічного дискурсу, які не збігаються.

Звертання до викладача з боку учня, студента на будь-якому рівні навчання в українській лінгвокультурі вимагає називання *імені+ по-батькові*, в англійській лінгвокультурі використовується формула - *Mr/Ms + прізвище*, при звертанні до викладачів-чоловіків учні вживають ввічливе *Sir*. В університеті можлива більш вільна форма звертання в залежності від умов спілкування – від викладача, ступінь особистого знайомства, місце зустрічі.

Найменування тих, хто навчається, варіативні, проте поступаються кількістю найменуванням учителів (це закономірно – агенти інституту завжди позначаються більш детально ніж клієнти).

Найменування тих, хто навчається, в українській мові диференціюється:

- 1) за ступенем/рівнем навчання: *школяр, н'ятікласник, студент, другокурсник, аспірант*;
- 2) за видом навчального закладу: *курсант, слухач, студент, семінарист*;
- 3) за успішністю: *відмінник, хорошист, двієчник*.

До речі, ці поняття лише описово перекладаються й англійською. Проте в англійській мові є більш концептуалізоване поняття *stipendiam*, оскільки стипендію там треба виграти в конкурсі.

Специфіка англійської мови полягає, зокрема, й у більш широкому визначенні поняття *student – a person who makes a thorough study of a subject*.

Однією з характеристик дискурсу є хронотоп – це обстановка, типова для дискурсу. Хронотоп педагогічного дискурсу є чітко визначеним. Найбільш типовим хронотопом для нього є: урок, лекція, семінар. Хронотопом може також бути приміщення, де проходить процес навчання: школа, університет, коледж, клас, аудиторія. Приміщення умовно поділене на територію викладача та на територію тих, хто навчається. Викладач має право вільно переміщуватися по класу, в той час як студенти, учні – знаходяться за своїми партами. Викладач має право викликати учнів до дошки.

Метою педагогічного дискурсу є соціалізація нового члена суспільства (пояснення того, як влаштований світ, норм і правил поведінки, організація діяльності нового члена суспільства в плані його залучення до цінностей, видів поведінки, які очікуються від учня, перевірка розуміння і засвоєння матеріалу, оцінка результатів).

Цінності педагогічного дискурсу включають моральні основи суспільства, які формують свідомість, та мають ідеологічний характер. Тому, залежно від певної ідеологічної системи, цінності відрізняються. Вони містяться передусім в прислів'ях, різних прецедентних текстах.

На матеріалі різних лінгвокультур можна виділити сукупність певних цінностей ПД. Приклади їхньої вербалізації на матеріалі української лінгвокультури охоплюють такі вирази (паремії):

- 1) *Ученому світ, а невченому – тьма. Хто знання має, той мур зламає. Наука в ліс не веде, а з лісу виводить. За одного грамотного сім неграмотних дають. Пташка красна своїм пір'ям, а людина знанням. Грамотний, видюций і на все тямуюций.*

2) *Вік живи , вік учись. Мудрим ніхто не вродився, а навчився. Чого Івась не навчиться, того й Іван не буде знати. Хто вчиться змолоду, не зазнає на старість голоду. Учись змолоду – пригодиться на старість!*

3) *Незнайко на печі лежить, а знайко по дорозі біжить. Учений іде, а неук слідом спотикається.*

4) *Шануй вчителя як родителя!*

5) *Багато знатимеш – швидко постарієш. Розумна голова багато волосся не держить. Більше будеш знати, менше будеш спати.*

6) *Учений недоучений гірше ніж простак.*

7) *Не святі горшки ліплять.*

8) *Не вчи kota ученого їсти хліба печеного. Не вчи орла літати, а рибу плавати. Яйця курку не вчать.*

Англомовні лінгвокультури виокремлюють такі цінності ПД:

1) *Education makes the man. Knowledge is power. Learning is the eye of the mind. Learning is better than house and land. A learned man is twice born. Live and learn. It is never late to learn. Money spent on the brain is never spent in vain.*

2) *Example is better than precept. A handful of common sense is worth a bushel of learning. Mother wit is better than book education. Knowledge and wisdom are far from being one.*

3) *Too much knowledge makes the head bald. He who never learns anything, never forgets anything. In spite of colleges and schools, the world remains a ship of fools. He that knows nothing, doubts nothing. Increase your knowledge and you increase your griefs. Knowledge is knowing that we cannot know. Doubt grows up with knowledge.*

4) *There is no royal road to learning.*

5) *A little learning is a dangerous thing . Soon learned, soon forgotten.*

6) *Every good teacher is not a good schoolmaster.*

7) *What is learned in the cradle lasts to the grave.*

8) *Learn from the mistakes of others. Men learn while they teach.*

9) *Don't teach your grandmother to suck eggs. Cooks are not to be taught in their own kitchens. Old foxes need no tutors.*

Німецька лінгвокультура акцентує наступні цінності ПД:

1) знання важливі, однак є необхідною й практика: *Wissen ist gut, dock Konnen ist besser* – все перевіряється на практиці. *Es ist nicht genug zu wissen, mann muss es auch anwenden* (Goethe) – недостатньо просто знати, треба вміти застосовувати.

2) знання можуть бути небезпечними: *Es ist viel sicherer, zu wenig als zu viel zu wissen* (Butler) – безпечніше знати замало ніж забагато.

3) знання є невичерпними: *Man muss viel studieren, um wenig zu wissen* – необхідно довго вчитись, щоб менше знати.

4) незнання породжує похибки, неправильні уявлення: *Nichts wird sofest geglaubt wie das, was wir am wenigsten wissen* – ні в що не віриш так сильно, як в те, чого не знаєш.

5) незнання – це джерело злочинів: *Die Unwissenheit ist die Mutter aller Verbrechen* – незнання – мати всіх злочинів.

6) незнання – лихо: *Es gibt nur ein Elend, und das ist Unwissenheit* (Thornton Wilder) – існує тільки одне лихо - незнання.

Російська лінгвокультура «програмує» у своїх носіїв такі ціннісні орієнтації:

1) *Познание есть благо, поэтому следует учиться. Следствия: следует с почтением относиться к учителю, к источникам знания, прежде всего - книгам, к процессу учения и месту обучения.*

2) *Знания приходят с опытом и возрастом, поэтому следует с почтением относиться к старшим. Следствия: старшие должны наставлять младших, младшим следует учиться у старших.*

3) *Учение сопряжено с преодолением трудностей, поэтому следует проявлять упорство и настойчивость в учении. Следствия: следует поощрять упорных и порицать нерадивых учеников, следует помогать ученикам.*

4) *Учение сопряжено с ошибками, поэтому следует замечать и исправлять ошибки.*

5) *Знания могут быть глубокими и поверхностными, следует стремиться к получению глубоких знаний. Следствия: следует с почтением относиться к носителям глубоких и достоверных знаний, следует проверять поверхностные знания.*

6) *Знания передаются постепенно, поэтому следует определять меру знания для ученика. Следствия: следует передавать знания ученикам, подготовленным к усвоению этих знаний, следует избегать поспешности и замедленности в обучении.*

7) *Знания закрепляются в повторениях, упражнениях и практике, поэтому следует*

многократно повторять то, что должно быть усвоено.

8) *Учитель должен быть образцом для ученика.*

Педагогічний дискурс має свою жанрову стратифікацію. Жанри ПД можуть бути виділені на основі реально існуючих форм спілкування, прототиповими одиницями яких є: *урок, лекція, семінар, екзамен, диспут, бесіда батьків та дітей, вивладача та учня* тощо.

Найбільш важливими жанрами ПД є: *звичайне заняття (пара, урок), заняття-екскурсія, заняття-залік.*

Заняття (урок), наприклад, є серією навчально-мовних ситуацій та охоплює наступні етапи: встановлення контакту, привертання уваги, пояснення, закріплення, повторення матеріалу, опитування (І.Ф.Харламов). Згідно з цим можливо виділити такі форми педагогічного спілкування: 1) *контакт* (фатичне спілкування); 2) *пояснення* (повідомлення та коментування нової інформації); 3) *виконання вправ* (формування й закріплення вмій та навичок); 4) *контроль* (підведення підсумків навчання). Кожна з цих типових форм виражається певними мовними засобами та реалізується за допомогою певних стратегій.

Пояснення поділяється на більш конкретні види мовленнєвих актів: *називання, характеристика, визначення (представлення дефініцій) узагальнення, конкретизація, питання та відповіді, інтерпретацію та переформулювання.*

Педагогічний дискурс характеризується активним включенням прецедентних текстів. До прецедентних текстів ПД відносяться: *підручники, хрестоматії, правила поведінки учнів, художні твори, фільми, пісні, приказки, прислів'я, афоризми* тощо.

Важливим є розуміння стратегій педагогічного дискурсу, які складаються з комунікативних інтенцій, які конкретизують головну мету соціалізації людини – перетворити людину у члена суспільства, який поділяє систему цінностей, знань, умій, норм і правил поведінки цього суспільства.

Зазвичай виділяють наступні комунікативні стратегії: *пояснюючу, оцінюючу, контролюючу, сприяючу, організуючу.*

Пояснююча комунікативна стратегія – послідовність інтенцій, що спрямовані на інформування людей. Ця інтенція знаходить свій прояв в різних жанрах ПД (бесіда дітей із батьками про оточуюче середовище). В цьому плані ПД є схожим із науковим дискурсом. Різниця полягає тільки в тому, що ПД не спрямований на пошук істини, а спирається на аксіоми, які треба сприймати на віру. О.Розеншток-Хюсі визначив основною суттю ПД – передавання традицій.

Оцінююча стратегія актуалізує ступінь значущості викладача як представника норм суспільства і реалізується у праві викладача надавати оцінку як подіям, обставинам і персонажам, про котрі йде мова в навчанні, так і досягненням учня. Важливою характеристикою оцінки є шкала оцінювання.

Контролююча стратегія спрямована на отримання об'єктивної інформації про засвоєння студентом матеріалу, осмислення та прийняття системи цінностей суспільства, готовність отримувати нову інформацію. Разом з тим, інтенція викладача включає формування навичок дисципліни, пунктуальності. Контролювати означає підтримувати контакт з адресатом. Існує багато засобів підтримки уваги: акцентування на чомусь завдяки підвищенню голосу, звертання, попередження, етикетні формули, невербальні засоби.

Сприяюча стратегія реалізує підтримку студента та виправлення його помилкових дій. Сприяння спрямоване на створення оптимальних умов формування особистості. Ця стратегія відбита у таких висловленнях: *«Людині властиво помилятися», «Не помиляється тільки той, хто нічого не робить», «Дієва тільки доброзичлива критика»* тощо.

Організуюча стратегія спрямована на організацію спільних дій учасників педагогічного процесу: етикетні ходи (вітання, звертання тощо); директивні ходи (*«Відкрийте конспекти лекцій», «Прочитайте текст на сторінці 112», «Подивіться на дошку»*) тощо.

Усі ці стратегії виділяються з певним ступенем умовності, вони є дослідницькою абстракцією. У реальному педагогічному спілкуванні інтенції переходять одна в одну залежно від обставин спілкування.

Отже, педагогічний дискурс об'єктивно виокремлюється в системі інституційних дискурсів завдяки своїм системотвірним чинникам: хронотопу (місце й час навчання), меті (соціалізація підростаючого покоління), цінностям, стратегіям (пояснення, оцінка, контроль, сприяння й організація діяльності основних його учасників). Окрім цього, педагогічний дискурс має свої особливості залежно від певної лінгвокультури. Розуміння цих складових і застосування у практиці викладання підвищує ефективність навчання у вищій школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Габидулина Р.А. Учебно-педагогический дискурс: монография. – Горловка, 2009. – 292 с.
2. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: Навчальний посібник. – К. ВЦ «Академія», 2006. – 256 с.
3. Карасик В.И. Характеристики педагогического дискурса // Языковая личность: аспекты лингвистики и лингводидактики: Сб. науч. тр. Волгоград: Перемена, 1999. – С.3-18.

4. Коротеєва О.В. Дефиниция в педагогическом дискурсе: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Волгоград, 1999. – 24с.
5. Михальская А.К. Педагогическая риторика: история и теория. - М.: Академия, 1998. – 432 с.

CITED LITERATURE

1. Gabidulina R.A. Study-Pedagogical discourse: monography. – Gorlivka, 2009. – 292 p. [in Russian]
2. Volkova N.P. Professional-pedagogical communication: Manual. – К. «Academia», 2006. – 256 p.
3. Karasyk V.I. Characteristics of pedagogical discourse // Language personality: linguistic and lingvodidactical aspects: Volgograd: Peremena, 1999. – P.3-18. [in Russian]
4. Koroteeva O.V. Definition in pedagogical discourse: Autoreport ... candidate of pedagogical science. – Volgograd, 1999. – 24 p. [in Russian]
5. Mychalska A.K. Pedagogical rhythorics: history and theory. - Moscow.: Academia, 1998. – 432 p.

УДК: 378

УКРАЇНЬСЬКА НАУКОВА ШКОЛА ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНОСТІ – СКАРБНИЦЯ СЬОГОДЕННЯ І МАЙБУТНЬОГО

Н.Г. НИЧКАЛО

Здійснено ретроспективний аналіз розвитку наукової школи педагогічної майстерності академіка І.А. Зязюна в останній чверті ХХ – на початку ХХІ століття. Простежено вплив концепції педагогічної майстерності на модернізацію педагогічної освіти в Україні. Схарактеризовано навчально-методичний комплекс «Педагогічна майстерність», що охоплює 2 програми, підручник, навчально-методичні посібники та хрестоматію.

***Ключові слова:** наукова школа, педагогічна майстерність, вчитель, навчально-методичний комплекс.*

*Тепер переконливо можна
було б сказати собі і людям:
«Педагогіка – це моє життя!»*

Іван Зязюн

«Педагогіка – це моє життя!» – в цих чотирьох словах органічно й щиро поєдналися любов до дитини, любов і повага до вчителя з глибоким філософським змістом, що відображають філософію творчої життєдіяльності видатного українського вченого-педагога Івана Андрійовича Зязюна.

Відтоді, як випускник Київського університету ім. Т.Г. Шевченка, молодий викладач кафедри філософії Дніпропетровського сільськогосподарського інституту саме так визначив своє педагогічне кредо, минуло 44 роки. Впродовж цього тривалого періоду відбувалося зростання філософа-педагога, народжувалися сміливі ідеї, обґрунтовувалися нетрадиційні методологічні підходи до підготовки вчителя, визрівала, формувалася концепція педагогічної майстерності...

А в 2014 році тисячі учнів-послідовників Івана Андрійовича стверджують: «Педагогічна майстерність – це його життя!». І в цьому немає перебільшення. Бібліографічний покажчик «Іван Андрійович Зязюн: педагог, вчений, філософ», виданий на початку 2013 року, свідчить про великий науково-педагогічний доробок вченого, його відданість педагогічній освіті, в якій Учитель – це втілення педагогіки серця, любові, творчості й активної дії, вияв радісної і водночас важкої повсякденної роботи з учнями, батьками, різними громадськими організаціями. «Життєдайні начала Добра, Любові, Істини і Краси перебувають у руках Учителя» – ця філософсько-педагогічна думка стала афоризмом і спонукає до творчості.

У вступній статті до бібліографічного покажчика «Іван Андрійович Зязюн: Педагог. Вчений. Філософ» президент НАПН України В. Кремень зазначає: «Педагогіка 80-х років минулого століття була тісно пов'язана з філософсько-педагогічними поглядами Івана Андрійовича Зязюна, який прагнув і досягав того, щоб ідея освітньо-культурного синтезу була реалізована у навчально-виховному процесі Полтавського педагогічного інституту. Прагнучи бути зразком інтелігентності, носієм високих еталонів культури своїх учителів, Іван Андрійович власним ректорським прикладом надихав на культурну самореалізацію творчо обдаровану студентську і викладацьку молодь, умів відшукувати таланти і підтримувати їх визрівання.

Саме з ініціативи ректора І. А. Зязюна й підтримки викладачів-ентузіастів в Інституті було вперше впроваджено курс «Основи педагогічної майстерності», сформульовано положення щодо одухотворення навчального процесу педагогікою Добра, аурою педагогічної культури. Курс з основ педагогічної майстерності сприяв залученню майбутніх учителів до чарівного світу педагогічної мудрості, до оволодіння технікою мовлення, ознайомлення з педагогічними системами А. Макаренка і В. Сухомлинського; до опанування культури педагогічного спілкування, техніки ведення уроків і позакласних виховних заходів, основ педагогічної майстерності.

Цікавий експеримент полтавців з перетворення провінційного інституту на елітарний (в навчальних аудиторіях дійсно панував дух позитивного креативу, людяності, радості праці) викликав інтерес педагогів з Японії, Китаю, Німеччини, Куби, Канади, Франції, Польщі, Чехії, Болгарії та інших